

ENCIKLOPEDIJA ŽIVIH

Milan Dekleva

Čemu rapsodi v ekscentričnem svetu?

Rapsodija je v stoletju, ki sta ga zaznamovali relativnost in nedoločljivost, torej načeli fizike in ne metafizike, sumljiva leposlovna zvrst. Pesniki se z njo ne ukvarjajo, če polistamo po literarnih učbenikih, jo najdemo le redko, navadno prek gesla rapsodi, ki nam v spomin prikliče starogrške pripovedovalce, interprete junaških pesnitev. Opevanje junaštev pripada preteklosti; rapsodi so bili rokodelci, ki so obdelovali spomin. Rapsodija je, tako zveni v občutju modernih, pesnitev, katere srčika je potencirana minulosť: za nas so rapsodi spomin na rezbarje spomina.

Rapsodiji pripadajo širokopoteznost, baročnost izraza, gostobesednost, torej oznake, za katerimi stoji občutje monolitnosti sveta, za katerimi stoji samozavesten govorec. Kje bi lahko našli takšnega govorca v času, ki ni le prevrednotil vrednote, marveč jih je – s sistematično krutostjo – razvrednotil, izničil, poklal? V poeziji težko. Morda v obljubah sveže pečenih odrešenikov, v obscenih scenarijih tajnih sekt, ki skušajo zapolniti praznino pobeglih bogov in polom utopičnih družbenih projektov? To že. Ampak znotraj umetnosti, ki človeku ne prinaša varnih zatočišč duha, kaj šele okrevališč ali rente, težko.

Ne le naš duh, naše oko je netopirje, naš glas je migetalčast: počasi se privajamo grozni globini vesolja, privajamo se osupljivi simetriji snovi in antisnovi, agoniji belih pritlikavk, narcisizmu črnih lukenj. Moč mišljenja in intuicije sta nas pripeljali do mere neizmernosti. Mera neizmernosti je naša drobnjava ničnost, ki so jo poznali Heraklit in Parmenid, Shakespeare in Pascal, Kierkegaard in Turner, Goya in Nietzsche, a je zdaj, z dokazi Plancka, Einsteina, Heisenberga, Bohra, Weinberga, Penrosa in Hawkinga, postala resna. Resna v svoji resničnosti, če smem tako reči, kajti doslej smo ji zlahka pripisali neobveznost umetniškega fantaziranja in sanjarjenja. Zanimivo: tisto, kar ni uspelo metafiziki, je uspelo post-klasični fiziki.

Kako naj bodo bitja, ki skupaj z napredovanjem svojega samorazumevanja s strahotno brzino drvijo v brezpotja razmikujočih se galaksij, samozavestna? Kako naj bodo bitja, ki z napredovanjem svojega samorazumevanja izpopolnjujejo tudi svoje bogove in malike, rapsodična? Kako naj njihovi umetnosti, izhajajoči iz vidnega polja krvi in brutalnosti in iz domišljjskega polja kvazarjev in pulzarjev, pripadajo širokopoteznost, gostobesednost in baročnost izraza? Je torej poskus snovanja rapsodije vnaprej zgrešeno in blasfemično početje?

Ni povsem tako: v svetu popolne ekscentričnosti, v svetu, kjer središča prostoročaja ni mogoče zagovarjati, ne da bi zdrsnili v demagogijo in samošlepljenje, ni posvečene točke, ni vrhovne besede, vzvišene kretnje, izbranega sozvočja. Absolutno postaja nesmiselno prav tako kot relativno, večno je presmevano z absurdom prav tako kot minljivo. Ampak, bodimo pazljivi! Opisano spreminjanje sveta, ki nas spominja na kaotična stanja vseh mitoloških genez, nikakor ne odpravlja našega zanimanja in skrbi za absolutno, relativno, večno, minljivo. Prisluhnimo Wittgensteinu: "Nesmiselni izrazi niso nesmiselni zato, ker še nismo našli pravih izrazov, marveč njihova nesmiselnost sestavlja njihovo pravo bistvo. Kajti želimo jih uporabiti prav za to, da bi prestopili svet, se pravi: smiseln jezik." Ta gon, kot ga imenuje filozof, to zaganjanje proti stenam naše kletke, "je popolnoma in absolutno brezupno".

Popolnoma in absolutno brezupno je v dvajsetem stoletju siliti v rapsodično formo, če to formo razumemo kot smiselno koherenten, pregleden svet umetniškega predmeta. Jasno pa je, da gon, zaganjanje proti razkošni obliki, tako ne ugasne. Dokazov ni treba nizati v nedogled: Joyceov *Ulikses*, Rilkejeve *Devinske elegije*, Eliotova *Pusta dežela*, Duchampova *Nevesta, ki jo slečejo ženini celo*, Queneaujevih *Sto tisoč milijard pesmi*, Mingusova kompozicija *Naj moji otroci slišijo glasbo*, Gaudíjeva *Sveta družina*, gledališki projekti Petra Brooka, Bertoluccijevi filmi, *Ime rože Umberta Eca* ... Pozorni moramo biti tudi na to, da v sodobni umetnosti rapsodično ni več sinonim za veliko, da gostobesedno ni več sinonim za dolgovezno: v tem smislu je Heideggrova *Poljska pot* bolj rapsodična od *Biti in časa*, Borgesova zgodba *Vrt s potmi, ki se cepijo* bolj rapsodična od *Vojne in miru*.

Odlika rapsodije, ki naj bi bila poetičen ekvivalent sodobnega sveta, je torej razkošje onkraj smisla. Razkošje onkraj smisla, preglednosti in koherentnosti besedila označuje nekaj, kar je za poezijo ključnega pomena: označuje prestop v drugačen položaj do rékanja. Zaganjanje proti stenam naše kletke je popolnoma in absolutno brezupno, le dokler vidimo kletko kot zapor, dokler čutimo njene rešetke kot mejo svobode. Kaj pa, če je svoboda,

torej spontanost rékanja, jezična jezikavost, tista avtomatičnost brbljanja, na katere magnetičnih valčkov so se pozibavali nadrealisti, izhodišče pesmi in ne njen cilj? Tedaj ne gre za oblikovanje nekakšne podvarianje zaumnega jezika ali libidalnega šepeta, ampak za pesnikovo brezprizivno podložnost jeziku, za njegovo absolutno prisluškovanje jeziku. Mogoče je namreč, da v takšni ljubezenski igri med jezikom in pesnikom, med rekanjem in iz-rekanjem, znova zaobjamemo tisto resnico govornice, ki je prek smisla in pred njim, ki je nič smisla in smisel nič, ki je nesmisel vsega in vse nesmisla, ki je v vsem tem nekaj čisto drugega in čisto nič drugega.

Mogoče. Ne glede na predznak odgovora pa je poskus vztrajanja v rapsodičnosti sveta odsev, naj mi bo dovoljeno zapisati, pozne človečnosti, človečnosti, ki sama sebe razume kot popolna in absolutna utrujenost. Razumljivo je, da se utrujenost izraža tako v leksiki kot v ritmu in kompoziciji pesmi. Če namreč pristanemo na poslušno prisluškovanje jeziku, vstopamo v gradacijo pesmi povsem nepripravljeni oziroma, natančneje, pripravljeni na vse. Takšen vstop v pesnjenje je statično in ekstatično hkrati: zbranost in razpršenost. Nekaj podobnega se dogaja džezovskim glasbenikom, ko se koncentrirajo na odru pred začetkom skupinskega improviziranja. Popolnoma utrujeni so v zbranosti za blaženo združitev, ki jih bo odplaknila s tega sveta in jih očistila v ognju igranja. V zbranosti za združitev? Združitev s kom? Gotovo ne s tem ali onim zvokom, kajti v nepredvidljivosti improviziranja ni ključnega, izbranega, posvečenega zvoka. Med improviziranjem je zvok vedno le pot k naslednjemu zvoku, je žrtvovanje za naslednji zvok. In ta, naslednji zvok je spomin na prejšnji zvok, na njegovo žrtev in priprava na zvok, ki prihaja. Tvegam si reči: rapsodičnost džeza je v njegovi združitvi z izzvenevanjem, njegovi predanosti izzvenevanju. V obzorju takšnega muziciranja je težko govoriti o smiselnem, programskem ustvarjanju: gre za vrtimec pre-igravanja, to pomeni, da je bilo vse že odigrano, da je bilo vse že zaigrano. Vendar pa: ali si je igro sploh mogoče zamisliti drugače kot neskončno, vrtinčasto, spiralno preigravanje istega? Igralci so utrujeni, to pa ne pomeni, da v igri ne uživajo več.

Takšni so bili, upam, da se ne motim, rapsodi: nič več aojdi, božanski pevci, "samouki," kot pravi pevec v Odiseji, "ki so jim nebeščani vsadili v srce nadarjenost za vse značilnosti pesmi", ampak le še mojstri po-dajanja dogodkov, ki so medtem postali spomin sveta, rokodelci minulega. Prav iz tega občutja, občutja minljivosti, raste rapsodičnost. Rapsodičnost je užitek pre-igravanja mitov v svetu, kjer miti ne veljajo več. Kaj nam pripovedujejo pesnitve o bogovih in herojih v svetu, kjer ni ne bogov ne herojev? Ali ni morda ravno pripovedovanje o stvareh, ki nimajo (več) zveličavne moči, moč

neke strašne nemoči? Ali ni ravno v rapsodičnosti govorjenja veličastna resnica govorca? Ali ni znotraj rešetak jezika, kot je mislil Celan, kraljestvo praznine, v kateri je sploh mogoče priti do besede in v kateri "ne bo posivel lesk človeškega kodra"? Ali ne veje sorodno veličastje iz nebogljenosti pevcev bluz, ki so bratje rapsodov, iz njihove srhljive mistične čutnosti pre-pevanja, ki nam ježi kožo in ledeni pogled?

Rapsodija je jezikanje v molčečem svetu: na osupljiv način sta vanjo vpisani človekova civilizacijska starost in mladost vesolja.